

VERSLAG

R/2981

Vergadering:	Raad, nr. 736
Datum en tijd:	18 juni 2021, 10.15 uur
Plaats:	Videoconference via MS Teams
Aanwezig:	
De (plv) leden:	Thijssen (vicevoorzitter), Boufangacha, Ten Dam, Elzinga, Van Eijck, Feitsma, Fey, Fortuin, Gerbrandy, Ghorashi, De Groot, Hasekamp, Henrar, Van Hest, Van Holstein, Hoogstraaten, Jong, Kaanen, Van Kempen, Klosse, Knoef, Laagland, Lindeboom, Louwaars, Melkert, Nijpels, Noordman, Pape, Rietbergen, Sleijpen, Van der Tak, Tasma, Van der Veen, Van der Velden, Verhagen, Verhulp, Van Waayenburg, Van Weegberg, Ter Weel, Weurding, Van Woerkom
Toehoorder:	Bijl
Genodigde/inleider agendapunt 5:	Moorman (wethouder Onderwijs, Armoede en Inburgering gemeente Amsterdam)
Secretariaat:	Prins (algemeen directeur), Dirven (notulist), Van Driel (secretaresse), Kuik (audiovisuele ondersteuning)

1. Opening en mededelingen

Mevrouw *Thijssen*, die als vicevoorzitter in verband met de verhindering van mevrouw Hamer het voorzitterschap op zich neemt, opent de vergadering.

Vanwege haar openbare karakter kan de vergadering ook door geïnteresseerde derden digitaal worden gevolgd. Het wordt online gestreamd (zie <https://www.youtube.com/watch?v=yvvFqGMk48k>).

Aan de agenda (R/2974) wordt als nieuw punt 6 het onderwerp Actualiteiten toegevoegd. De rondvraag en sluiting wordt dan punt 7.

2. Ingekomen en verzonden stukken, mededelingen (overzicht R/2975)*Personele mededelingen*

- De voorzitter heet eenieder welkom.
- Een bijzonder woord van welkom aan het nieuwe werkgeverslid, de heer Henrar, de nieuwe voorzitter van de FME (opvolger mevrouw Dezentjé Hamming-Bluemink).
- Ook een bijzonder woord van welkom aan mevrouw Bijl, de nieuwe voorzitter van FNV Young & United (opvolgster Bas van Weegberg), die vandaag als toehoorder aanwezig is (vooruitlopend op haar benoeming tot raadslid).
- De heer Buijink (raadslid en voorzitter van de Nederlandse Vereniging van Banken) zou vandaag voor het laatst bij de raad aanwezig zijn, maar is helaas verhinderd.

*Overzicht raadsmededelingen en SER-activiteiten (periode 16 april -18 juni 2021)
(R/2975)*

Wordt voor kennisgeving aangenomen en geeft geen aanleiding tot opmerkingen.

(Brief)adviezen en verkenningen van de SER in de afgelopen weken

Er is in de afgelopen tijd hard gewerkt aan diverse adviezen en verkenningen. Een aantal is inmiddels gepubliceerd:

- De brief van de Initiatiefgroep Preventieakkoord, die door vele partijen van het Preventieakkoord is ondertekend, is toegezonden aan de informateur en aan staatssecretaris Blokhuis. Deze brief zal op 6 juli a.s. met hem worden besproken.
- Het advies *Aan de slag voor de zorg* is op 11 mei jl. gepubliceerd en op 20 mei aan minister Van Ark aangeboden.
- Het briefadvies *Van systemen naar mensen* over de jeugdzorg is op 21 mei gepubliceerd. Aanstaande maandag wordt het aan de vaste Tweede Kamercommissie VWS aangeboden en op 8 juli a.s. aan staatssecretaris Blokhuis.
- Temidden van al de media-aandacht voor het mlt-advies is op 2 juni jl. de verkenning *Naar duurzame toekomstperspectieven voor de landbouw* gepubliceerd. Minister Schouten heeft het advies ontvangen.
- Vorige week donderdag (10 juni) is het briefadvies *Een kansrijke start voor alle kinderen* over kindvoorzieningen gepubliceerd. De informateur heeft het advies inmiddels ontvangen. Het advies zal nog worden aangeboden aan minister Koolmees en de vaste Tweede Kamercommissie SZW.

Vandaag liggen het mlt-advies en het advies *Gelijke kansen in het onderwijs* ter vaststelling aan de raad voor. Vandaag was er in de media aandacht voor het laatstgenoemde advies.

In de komende weken zullen nog de verkenningen *Werken zonder armoede* en *Studeren zonder druk* en het advies van de Commissie Versterking Industrie over reshoring worden uitgebracht.

3. Verslag van de vergadering van vrijdag 16 april 2021 (conceptverslag R/2976)

Het verslag wordt ongewijzigd vastgesteld en geeft verder geen aanleiding tot opmerkingen.

4. Vaststelling advies *Sociaal-economisch beleid 2021-2025. Zekerheid voor mensen, een wendbare economie en herstel van de samenleving* (ontwerpadvis R/2977)

De *voorzitter* wijst erop dat het voorliggende ontwerp mlt-advies ter vaststelling voorligt. Het ontwerpadvis is voorbereid onder voorzitterschap van mevrouw Hamer en vanwege haar werk als informateur heeft de heer Van der Veen de laatste weken met 'bloed, zweet en tranen' het voorzitterschap op zich genomen en partijen geholpen om eruit te komen. Voor zijn inzet dankt spreekster hem graag.

Na een introductiefilm en reflecties van kroonleden, geeft zij graag de voorzitters van de werknemers- en werkgeversorganisaties de gelegenheid voor een korte reactie. Hierna is er ruimte voor reacties van de overige raadsleden en volgt ten slotte de vaststelling van het ontwerpadvis.

Introductiefilm: toelichting op mlt-advies door waarnemend commissievoorzitter Van der Veen en de zes voorzitters van de werkgevers- en werknemersorganisaties

Wegens technische problemen werd dit filmpje niet getoond. Dit filmpje is echter ook bij het advies op de SER-website (zie <https://www.ser.nl/nl/Publicaties/advies-sociaal-economisch-beleid-2021-2025>) en op YouTube geplaatst (zie https://youtu.be/t7R3Guz_Qp0).

Inleiding mevrouw Laagland arbeidsmarktdeel

Mevrouw *Laagland* feliciteert eenieder met het ontwerpadvies dat vandaag ter vaststelling voorligt. Felicitaties met het mooie resultaat dat is bereikt. Zij reflecteert kort op de voorstellen op het gebied van de arbeidsmarkt.

Dit deel van het advies heeft niet te klagen gehad over aandacht na publicatie van het ontwerpadvies op 2 juni jl. De media springen er vol op en dit hadden we ook al zien aankomen. Het onderwerp is ontzettend actueel, niet in de laatste plaats vanwege de coronasituatie, die heeft laten zien dat er op dit terrein behoorlijk wat werk te verrichten valt. Naar haar mening zijn dat op dit dossier in het mlt-advies hele belangrijke noten gekraakt.

De essentie uit het mlt-advies is dat flexibele contracten prima zijn om werkbelasting in het hoogseizoen of bezettingsproblemen op te vangen; het bekende piek en ziek, tijdelijke situaties waarin flex voor werkgevers ook echt nodig is. Daar staat echter tegenover dat flex niet is bedoeld voor de uitvoering van structurele werkzaamheden. Dan moet een vast contract het uitgangspunt zijn. Bovendien wordt concurrentie op arbeidsvoorwaarden via nulurencontracten, zzp-contracten en uitzendwerk tegengegaan.

Op al deze punten bouwt het mlt-advies voort op de rapporten van de WRR en de Commissie Borstlap, maar legt het ook zijn eigen nuances, met name in de uitwerking van specifieke maatregelen.

Zij kan zich nog herinneren dat de leden van de Commissie Borstlap, waarvan zij deel mocht uitmaken, bang waren dat hun advies ergens in een onderste la van het ministerie van SZW zou belanden. Spreekster is heel blij om te zien dat dat niet is gebeurd en dat sociale partners in de SER de handschoen hebben opgepakt. Het is een uitgebalanceerd en toekomstgericht akkoord, waarmee de sociale partners eensgezind een signaal afgeven aan het nieuwe kabinet.

In de media was minder aandacht voor de voorstellen van een proactieve arbeidsmarktinfrastructuur. Zij doelt hier op de voorstellen van-werk-naar-werk in combinatie met een leven lang ontwikkelen. Dit belangrijke onderdeel van het mlt-advies zou wat meer in het spotlicht mogen komen te staan. De arbeidsmarktinfrastructuur hangt nauw samen met de vormgeving van het arbeids- en socialezekerheidsrecht. Het gaat in feite om communicerende vaten. Het kan zo zijn dat tegenwoordig een baan niet meer voor het leven is en dat het recht daarop moet worden aangepast, maar daar hoort ook een moderne arbeidsmarktinfrastructuur bij die op die situatie is ingericht. En ook op dit onderwerp geeft het mlt-advies een sterk signaal af richting Den Haag.

Mensen moeten niet pas nadenken over hun toekomst als zij hun baan dreigen te verliezen. Neen, ze moeten al tijdens de arbeidsovereenkomst daarmee bezig zijn, zodat zij goed zijn toegerust op de toekomst en ontslag voor hen geen ramp meer is. Van-werk-naar-werk- en leertrajecten zijn niet alleen hard nodig vanwege digitalisering, maar vooral ook omdat de ene sector mogelijk banen gaat verliezen terwijl er in de andere sector juist weer heel veel arbeidskrachten nodig zullen zijn. Zij vindt het mooi om te zien dat sociale partners hierin hun verantwoordelijkheid nemen.

Dat de media over die voorstellen over de arbeidsmarktinfrastructuur misschien wel minder happig waren, zal naar haar mening ook te maken hebben gehad met het abstractieniveau. Waar de voorstellen met betrekking tot het arbeidsrecht in het advies vrij detaillistisch zijn uitgewerkt, ontbreekt eenzelfde niveau aan uitwerking bij de arbeidsmarktinfrastructuur. Bovendien spreekt het mlt-advies over een termijn van acht

tot tien jaar en zij kan zich zo voorstellen dat ook die lange termijn het onderwerp voor de media wat minder sexy maakt. Ten onrechte als je het haar vraagt, maar zij is dan werkzaam in de wetenschap en niet in de pers.

Overigens ligt er bij de uitwerking van de voorstellen naar verwachting nog wel een uitdaging in het verschiet. Het is belangrijk om na te denken over de synergie tussen de verschillende spelers in het veld, zoals UWV, gemeenten, uitzendwezen, private aanbieders maar uiteraard ook de sociale partners. Er bestaat veel expertise, maar er zijn ook ontzettend veel hokjes waardoor het voor de burger soms erg lastig is om te achterhalen waar hij of zij nu precies moet zijn en hoe alles met elkaar samenhangt. De voorstellen uit het mlt-advies op dit terrein moeten niet slechts een puzzelstukje gaan toevoegen, maar daadwerkelijk onderdeel worden van het geheel.

Als kroonlid, en hierin spreekt zij ongetwijfeld ook namens haar medekroonleden, kijkt zij er ontzettend naar uit om met sociale partners hierover na te denken en in de komende tijd een nadere uitwerking te mogen gaan geven aan dit mlt-advies.

Inleiding heer Ter Weel over het verhogen van de arbeidsproductiviteitsgroei

De heer *Ter Weel* sluit zich natuurlijk aan bij de mooie woorden die mevrouw Laagland heeft uitgesproken. Hem is gevraagd te reflecteren op de wijze waarop in het mlt-advies wordt ingegaan op de vraag hoe we de arbeidsproductiviteitsgroei omhoog krijgen c.q. kunnen stimuleren.

Allereerst moeten we als Nederland de kansen in Europa moeten benutten. Een mooi voorbeeld is de ontwikkeling van de Airbus. Dat is geen Frans of Duits product, maar een product van Europese samenwerking. Een super kapitaal- en kennisintensieve sector die we met elkaar in Europa hebben opgebouwd.

In de tweede plaats is ook ingezet op digitalisering en verduurzaming van technologische ontwikkelingen.

Omdat er al heel is gezegd over de arbeidsmarkt, beperkt hij zich tot een verhaal over kapitaal. Het fysieke kapitaal zorgt samen met het menselijke kapitaal voor groei van de arbeidsproductiviteit. Laten we investeren in nieuwe technologie. Omdat daardoor de productiekosten dalen, we efficiënter gaan werken en gelukkiger worden. Daarnaast vergroot de inzet van nieuwe technologie de productiviteit van kapitaal. Het samenspel tussen 'mens en machine' leidt tot een hogere arbeidsproductiviteit. Vervanging van oude, vieze, gevaarlijke of zware technologie geeft een impuls aan die productiviteitsgroei. We moeten vooral niet bang zijn voor investeringen hierin. De technologie wordt immers succesvol benut, wanneer het leidt tot een complementariteit tussen 'mens en machine'. Daardoor krijgen we met zijn allen een hoger inkomen, een hogere productiviteit, waardoor de vraag naar goederen en diensten toeneemt.

De vraag is hoe we dat op een evenwichtige manier kunnen doen. We zien dat de mediane loonontwikkeling de arbeidsproductiviteitsgroei heel goed volgt, maar onderliggend zijn er ook grote verschillen. Er zijn groepen, met name in het midden van de arbeidsmarkt, die minder goed mee kunnen. De diagnose is dat deze mensen ander werk zouden moeten krijgen. Ze moeten bijvoorbeeld niet meer werken in een kolencentrale, maar zouden windmolens moeten vervaardigen of plaatsen. Dat gaat echter niet zomaar en waarschijnlijk is daarin niet iedereen in staat. Laten we proberen door leven lang ontwikkelen die mensen niet aan de kant te laten komen, maar mee te laten doen, zodat zij ook kunnen profiteren van deze nieuwe technologische ontwikkelingen.

Technologie brengt op allerlei manieren vraag en aanbod beter en efficiënter bij elkaar. Dan denkt hij niet alleen aan het bezorgen van pizza's, maar ook aan technologische toepassingen in bijvoorbeeld de zorg bij de diagnose van kwaadaardige cellen in het

menselijk lichaam. Artsen volgen protocollen en beslissen op basis van ervaring en kennis uit de medische literatuur. We weten echter dat algoritmes veel beter kunnen beslissen. Dat doen ze niet door het intelligente brein van de mens na te doen, maar door een hele andere manier van beslissen. We stoppen er miljoenen foto's in van bijvoorbeeld de mannelijke prostaat om op die manier kwaadaardige cellen te (leren) detecteren. Het algoritme weet niets van kwaadaardige cellen, het krijgt alleen opdracht zaken bij elkaar te brengen en dan maakt het niet uit of het gaat om bijvoorbeeld pizza's of een ernstige ziekte.

Algoritmes lossen problemen op een intelligentere manier op dan mensen en ze brengen vraag en aanbod bij elkaar. Blockchain is er een ander voorbeeld van. Dit soort mogelijkheden moet worden omarmd. De intelligentie van het menselijk brein is niet de maat der dingen.

Ten slotte, we krijgen superieure machines door te investeren in nieuwe technologie. Dan denkt hij niet aan 'robocop en terminators', maar aan technologie die ons menselijk handelen aanvult en verbetert. De auto bijvoorbeeld wordt steeds efficiënter door nieuwe technologie en dat leidt tot meer inzet en natuurlijk van duurzame inzet van auto's. Dat vraagt van de mens om nieuwe taken en we moeten ervoor zorgen dat iedereen daaraan mee kan doen. Naast investeringen in nieuwe technologie, moeten we er ook voor zorgen dat mensen mee kunnen komen. Dat betekent dat we nu echt werk moeten maken van een leven lang ontwikkelen, een pleidooi dat in nagenoeg alle SER-adviezen terugkomt. Laten we de inzichten samenbundelen en daarop inzetten.

Inleiding de heer Van der Veen over publieke dienstverlening

De heer *Van der Veen* merkt op dat de voorbereiding van het ontwerpadvies niet alleen 'bloed, zweet en tranen' heeft gevergd maar ook nachtrust van overlegpartners en secretariaatsmedewerkers.

Hij wil het mlt-advies vanuit een ander perspectief benaderen dan de laatste tijd steeds in de pers gekomen met, zoals mevrouw Laagland al zei, een sterke focus op de arbeidsmarkt. Het mlt-advies kan namelijk ook worden gezien als een pleidooi voor herwaardering van het publieke domein. Bijvoorbeeld als het gaat om een gelijk spelveld op de arbeidsmarkt of het belang van de relatie met Europa, zoals al door de heer Ter Weel is aangehaald.

Het hoofdstuk publieke dienstverlening uit het mlt-advies is een belangrijk hoofdstuk. In de afgelopen tijd is het belang van goede publieke dienstverlening voor iedereen duidelijk geworden. Bijvoorbeeld in de aanpak van de coronacrisis, maar ook naar aanleiding van de recente onvrede over de Toeslagenaffaire en vergelijkbare problemen in het publieke domein. In het mlt-advies wordt kort de achtergrond geschetst bij deze laatste problematiek.

Drie ontwikkelingen zijn mogelijk de afgelopen 10-20 jaar belangrijk en nuttig geweest: (i) de focus op efficiency in de publieke dienstverlening, opdat (ii) voorzieningen ook echt terecht komen voor wie ze bedoeld zijn en (iii) met tegelijkertijd een focus op fraude en handhaving. Het zijn drie belangrijke lijnen, maar tegelijkertijd lijken ze nu af en toe te dominant geworden in de publieke dienstverlening.

Langs wederom drie lijnen doet het mlt-advies hiervoor voorstellen, die overigens ook aansluiten op andere SER-trajecten.

In de eerste plaats moet er oog zijn voor achterstallig onderhoud in de publieke dienstverlening en moet daarvoor meer ruimte worden gemaakt c.q. zijn investeringen nodig. Een voorbeeld ervan is het recente advies over de Jeugdzorg, waarin door de SER wordt gepleit voor extra ruimte, zeker in de overgang naar een goede, gedecentraliseerde dienstverlening.

In de tweede plaats is een heroriëntatie op de publieke dienstverlening bepleit met aandacht voor kwaliteit en toegankelijkheid. Daarbij moet een evenwicht worden

gezocht met efficiency en de gerichtheid van dienstverlening. Maar het gaat ook om heroverweging van uitvoerbaarheid en handhaafbaarheid. Bij dat laatste gaat het er vooral om dat de uitvoerder ruimte moet hebben om te kunnen anticiperen in individuele gevallen en dat er vertrouwen bestaat in zowel de dienstverlener als de burger. In SER-verband zal in de komende maanden aan de slag worden gegaan met de heroriëntatie op de publieke dienstverlening, bijvoorbeeld in de voorbereiding van het advies *Zorg voor jong en oud*.

In de derde plaats wordt een goede afstemming en samenwerking van publieke dienstverlening met private partijen bepleit. Op veel domeinen ontstaat goede publieke dienstverlening in samenwerking met private partijen. Ook die rol verdient aandacht en heroverweging.

De *voorzitter* dankt mevrouw Laagland en de heren Ter Weel en Van der Veen voor hun heldere toelichting op drie belangrijke onderdelen van het ontwerpadvies. Hieruit blijkt ook de breedte van het advies, zoals de heer Van der Veen terecht heeft benadrukt.

Vervolgens geeft zij het woord aan de heren Sleijpen en Hasekamp

Reflectie heer Sleijpen vanuit DNB en aanvulling heer Hasekamp vanuit CPB

De heer *Sleijpen* is gevraagd om te reflecteren op het mlt-advies vanuit een breder economisch perspectief, mede naar aanleiding van de laatste, halfjaarlijkse raming van DNB die 14 juni jl. zijn gepubliceerd (<https://www.dnb.nl/actueel/algemeen-nieuws/persberichten-2021/vlot-economisch-herstel-verwacht-na-coronacrisis/>).

Het mlt-advies is geschreven in de 'hoogtij of laagtij' dagen van de Covid 19 pandemie en vooral in een periode waarin de economische onzekerheid groot is geweest. Mede dankzij de vaccinatieprogramma's beginnen we een beter beeld te krijgen van hetgeen er is gebeurd en wat er gaat gebeuren.

De afgelopen anderhalf jaar was de onzekerheid zo groot dat instellingen als DNB en CPB maar ook buitenlandse instellingen hebben gewerkt in scenario's als het gaat over de raming van economische ontwikkelingen. Terugkijkend blijkt dat de negatieve impact van de pandemie is overschat. Dat wil niet zeggen dat die negatieve impact er niet is geweest, integendeel. Door de bank genomen waren er echter veel meevallers. Dat geldt voor Nederland maar ook voor veel ons omringende landen.

DNB verwacht dit jaar en volgend jaar een economische groei die met het cijfer 3 begint. Een hoog groeicijfer dat lang in het verleden kon worden behaald. Die economische groei vertaalt zich in een wat dalende werkloosheid dit jaar en een enigszins oplopende werkloosheid komend jaar. Veel ons omringende landen zouden echter, zelfs in tijden van hoogconjunctuur, zeer jaloers zijn op de verwachte werkloosheidspercentages. Mede door de steunpakketten van de overheid is de klap voor de economie relatief meegevallen.

Tegelijkertijd zijn de overheidsfinanciën niet volledig uit het lood geslagen; de schuld is weliswaar opgelopen met circa 10 procentpunt bbp maar bevindt zich nog steeds een redelijk veilig terrein.

Dit zijn de cijfers van het centrale scenario en het goede nieuws is dat dus daadwerkelijke situatie ook kan meevallen. Wanneer de contactbeperkende maatregelen snel kunnen worden losgelaten, het vertrouwen toeneemt en consumenten een groot deel van de gedwongen besparingen van de afgelopen anderhalf jaar ook gaan inzetten in de economie zou de groei hoger uit kunnen komen.

Natuurlijk zijn er ook nog risico's en kunnen er tegenvallers optreden. Het gaat hier om risico's op medisch gebied. We zijn nog niet van Covid 19 af, de ontwikkeling van de vaccinatiegraad is belangrijk, de zgn. Deltavariant is heel besmettelijk, we gaan op vakantie en er komt ook weer een najaar. We zullen er ons op moeten instellen dat het nog niet allemaal voorbij is.

Anderzijds heeft de economie zich ook aangepast aan de omstandigheden. Ook al zou de groei lager uitvallen, de klap die begin 2020 hebben gehad, verwacht DNB niet meer terug te zien.

Er is sprake van een mooi macrobeeld. Daaronder zijn er echter grote sectorale verschillen. Er zijn sectoren, zoals de industrie en de bouw, die economisch sterk hebben gepresteerd. De sectoren die geraakt zijn door de contact beperkende maatregelen, zoals de horeca, cultuur, transport, recreatie, reizen, hebben een moeilijke tijd gehad en zullen zeker ook nog de nodige inspanningen moeten plegen om te herstellen.

Met deze mooie macrocijfers is er ook geen behoefte aan een groot conjunctureel herstelplan of herstelbeleid, liggen er nog wel een aantal onderliggende structurele uitdagingen, die voor een belangrijk deel al voor de Covid 19 pandemie bestonden. Ook in het mlt-advies wordt daarop ingegaan. In het bijzonder denkt spreker aan de uitdagingen op klimaatgebied, de vraag hoe de arbeidsproductiviteit kan worden verhoogd en uiteraard de tweedeling op de arbeidsmarkt. Het komende kabinet zal snel aan de slag moeten gaan met deze structurele uitdagingen.

Aanvullende opmerkingen heer Hasekamp

De heer Hasekamp brengt vanuit de optiek van het CPB enkele aanvullende opmerkingen in. Hij onderschrijft de beschouwing van de heer Sleijpen. De komende raming van het CPB zal grotendeels hetzelfde beeld laten zien als de laatste raming van DNB.

Het CPB kijkt in zijn raming wat verder vooruit naar de middellange termijn ofwel de komende kabinetsperiode. Ook daar is het beeld gunstiger dan gedacht. In het verleden is rekening gehouden met een behoorlijke permante schade aan de economie en welvaart als gevolg van de Coronapandemie. Ook die cijfers vallen echter mee. Het betekent niet dat er niets aan de hand is. In bepaalde sectoren zijn forse klappen gevallen en zijn de buffers van bedrijven, flexwerkers en zzp'ers en die van de overheid geraakt. De uitdagingen betreffen in lijn van het mlt-advies de noodzaak van structurele hervormingen op het gebied van klimaat, onderwijs, productiviteit en arbeidsmarkt. Het advies, waarvoor hij graag zijn felicitaties uitspreekt, bevat daarvoor goede aanzetten en richtingen. Zoals al is aangegeven, zullen sommige punten verder uitgewerkt moeten worden en ook goed gemonitord moeten worden. Het mlt-advies benadrukt ook het belang om op een gegeven moment de buffers weer op te bouwen.

Dan kan het debat worden gevoerd over de vraag of er komende jaren nog ruimte is voor investeringen. Omdat de overheidsfinanciën er goed voor staan, is er volgens spreker ruimte voor tijdelijke investeringen. De bestaande budgetten van het Nationale Groeifonds en Europese Herstelfonds bieden daarvoor nog ruimte en daarvan een goed gebruik moeten worden gemaakt. Tegelijkertijd is het belangrijk om op langere termijn weer tot herstel van buffers, ook die van de overheid, te komen. Dit betekent dat enige voorzichtigheid is geboden en dat er niet te veel lasten naar de overheid moeten worden geschoven.

De *voorzitter* dankt de heren Sleijpen en Hasekamp voor hun beschouwingen en nodigt vervolgens de voorzitters van de werkgevers- en werknemersorganisaties uit een reactie op het voorliggende mlt-advies te geven.

Reactie FNV door de heer Elzinga

De heer *Elzinga* haalt de titel van een song van Bob Dylan aan: "The times, they are a-changin'" uit 1964. De tijden van nu lijken in veel opzichten niet meer op de tijden van

toen, maar veranderingen zijn van alle tijden en nieuwe veranderingen hangen in de lucht. Hij is blij dat ook werkgevers dat nu aanvoelen.

Na de discussie over dividendbelasting, belastingontwijking in den brede, over arbeidsverhoudingen en groeiende ongelijkheid, waarbij veel mensen niet konden meeprofiteren, stonden bedrijven en met name de grootbedrijven er niet altijd even fraai op. Vaak met de rug naar de samenleving.

Het is dan ook een welkome verandering dat de centrale werkgevers bij VNO-NCW en MKB-Nederland met een nieuwe visie zijn gekomen, waarover, eerlijk is eerlijk, werknemers best sceptisch waren, maar waarvan we nu kunnen vaststellen dat het de top van deze organisaties bij het tot stand komen van het mlt-advies menens was. Hulde daarvoor. Het is mooi dat we dit samen hebben kunnen realiseren.

Want je zult maar niet meeprofiteren terwijl je ziet dat er grote bedrijven zijn die nauwelijks bijdragen aan dat wat van ons allen is, veel subsidie ontvangen en profiteren van onze publieke investeringen. Of je zult maar een goede baan kunnen krijgen in de grote stad, maar daar geen huis kunnen betalen. Je zult maar veel waardering van het publiek krijgen voor het met risico voor je eigen gezondheid het afgelopen jaar keihard hebben doorgewerkt in één van de vitale sectoren, maar dit niet terugzien in je arbeidsvoorwaarden. Of je zult maar jong zijn of jonge kinderen hebben en je zorgen maken of we over een halve eeuw nog wel een leefbare planeet hebben. Je zult maar een baan hebben waarin je altijd beschikbaar moet zijn, maar geen enkele zekerheid hebt over de uren waarop je kunt werken en geen enkele zekerheid hebt over je inkomen. Je zult maar jong zijn en werken in zo'n baan en vanwege je onzekerheid belangrijke beslissingen over jouw toekomst steeds verder moeten uitstellen.

Het is daarom heel goed dat we nu aan de hand van het voorliggende advies kunnen beginnen om het tij te keren, om iets te doen aan die scheefgroei. Het advies lost niet alle problemen in één keer op, maar maakt wel een duidelijke koerswending. Het advies kiest voor een wendbare economie, maar met meer zekerheid voor mensen en herstel van de samenleving.

Hiermee kunnen we structureel werk weer met een contract voor onbetaalde tijd gaan invullen. Hierin wordt een stijging van het minimumloon met behoud van de koppeling bepleit, zodat ook de koopkracht van AOW'ers en uitkeringsgerechtigden zullen stijgen, en wordt een koopkrachtstijging van de middeninkomens bepleit door een daling van de lasten op arbeid. Het advies pleit voor urgente en structurele investeringen, in de publieke sectoren, in het toekomstig verdienvermogen, in de grote en onvermijdelijke transitie

De FNV heeft echter ook nog wel zorgen. In de achterban bestaan vooral zorgen over het advies rond het tweede ziektejaar. We snappen de wens van werkgevers goed om met de onderneming door te kunnen als werknemers langdurig ziek zijn, maar we zien ook nu al dat er te vaak met zieke werknemers wordt gesold. Daar zal de vakbeweging bij verdere uitwerking heel nauw gaan letten.

En als het gaat om het terugdringen van de flex, is de proof of the pudding in the eating: de leden van de werkgeversorganisaties zullen ook moeten leveren. Boter bij de vis. We zullen aan de cao-tafels met dit belangwekkende advies als steun in de rug de werkgevers dan ook aanzetten tot verantwoord gedrag op de arbeidsmarkt!

Reactie CNV door de heer Fortuin

De heer *Fortuin* volstaat met een korte reflectie op een best langdurig en ingewikkeld traject. Hoewel in de publiciteit vaak de focus op de voorzitters van de SER en werkgevers- en werknemersorganisaties ligt, wil hij alle betrokken partijen, de vele andere mensen die achter de schermen hebben gewerkt en het secretariaat bedanken voor hun inzet.

Al in de afgelopen zomer begonnen partijen al in SER-verband na te denken over de vraag hoe tot een gezamenlijk mlt-advies kon worden gekomen. Het is mooi dat kroonleden en sociale partners dit succesvol hebben kunnen afsluiten, temeer omdat het laatste mlt-advies uit 2006 dateert.

Vanuit het perspectief van het CNV wil hij twee belangrijke aspecten noemen die een overtuigende bijdrage zullen leveren aan brede welvaart in dit land en die ook goed zijn voor mensen. Dat laatste is heel belangrijk: we brengen geen advies uit voor de instituten, we doen het voor mensen. De mensen in Nederland worden beter van de voorstellen uit het mlt-advies op het gebied van de arbeidsmarkt en de arbeidsmarktinfrastructuur.

Hoe mooi zou het zijn wanneer we in de toekomst mensen van-werk-naar-werk kunnen helpen, zonder dat er uitkeringssituaties nodig zijn. En we als samenleving en sociale partners in staat zijn om in een vroegtijdig stadium in kunnen spelen op de transities op het gebied van klimaat, digitalisering en robotisering, mensen in beweging te kunnen brengen en hen perspectief op werk kunnen bieden. De SER heeft daarbij altijd terecht op het belang van een leven lang ontwikkelen gewezen. Het CNV is er voorstander van dat mensen regie hebben op hun ontwikkeling en loopbaan, kansen krijgen en erop kunnen vertrouwen dat zij perspectief op werk hebben ondanks de verschillende transities. Dan zijn ook geen ondersteunende uitkeringssystemen nodig. Een droom misschien, maar wel een mooie droom om met elkaar aan te werken.

Hoe mooi zou het zijn om tot een meer reguliere arbeidsmarkt te komen, waarbij mensen perspectief en stabiliteit op werk wordt geboden. Het is dan ook goed om te constateren dat we in het mlt-advies zijn uitgegaan van het contract van onbepaalde tijd omdat dit mensen zekerheid en perspectief biedt en dat we de verschillende flexconstructies alleen gebruiken voor 'piek en ziek' en voor het onderscheid tussen ondernemer- en werknemerschap. Het advies pleit voor het terugdringen voor oproep- en nulurencontracten en het meer reguleren van uitzendwerk en zzp-schap. Ook is hij blij met de code verantwoord arbeidsmarktgedrag en de instelling van een Codekamer, waarin we de ontwikkelingen op het gebied van uitbesteding, allocatie van werk en andere vormen van driehoeksrelaties inclusief eventuele 'waterbedeffecten' kunnen monitoren en in gesprek met elkaar kunnen blijven.

Nu mensen meer perspectief wordt geboden, is het ook goed om werkgevers te faciliteren om werknemers aan hen te verbinden door afspraken te maken over interne flexibiliteit, afspraken over loondoorbetaling in het tweede spoor en afspraken over van-werk-naar-werk in een transitie en eventuele schadeloosstelling.

Het gaat om belangrijke afspraken en belangrijke richtingen. Het advies bevat perspectief op brede welvaart, een gezonde arbeidsmarkt en een goede arbeidsmarktinfrastructuur en biedt daarmee kansen aan mensen en aan de samenleving.

Nu is het aan de politiek om verstandig met het advies om te gaan. Wanneer er echter zo'n eenduidig en breed gedragen advies ligt, verwacht spreker dat daaraan door een volgend kabinet invulling zal worden gegeven.

Reactie VCP door de heer Van Holstein

De heer *Van Holstein* laat weten dat de positief is over het ontwerpadvies en het resultaat voor werkenden. Het advies werd in de achterban wel een mijlpaal voor de Nederlandse arbeidsverhoudingen genoemd.

De VCP ziet belangrijke onderdelen van onze inzet terug in het advies en onze achterban is positief over het resultaat voor professionals. Dit advies markeert een trendbreuk voor een betere arbeidsmarkt. Het wordt gezien als een belangrijke stap in het keren

van de toenemende onzekerheid en een noodzakelijke verbetering van de positie van werkenden op de arbeidsmarkt.

De VCP is blij met expliciete aandacht voor de professional. De VCP zette ook in op een verbetering van de positie van de professional. Ook daarvoor doet het SER-advies diverse voorstellen. De SER erkent onomwonden dat professionele ruimte onder druk staat en dat er meer investeringen nodig zijn in publieke sectoren als de zorg, het onderwijs en veiligheid. Belangrijk vinden wij ook de erkenning dat professionals een belangrijke bijdrage leveren aan de transitie van dit moment en de oplossingen die daarvoor nodig zijn, zoals technologische innovatie.

De VCP-achterban onderschrijft de conclusie van de SER dat werknemers meer grip moeten krijgen op hun toekomst en loopbaan. De afgelopen jaren is de onzekerheid en ongelijkheid sterk toegenomen. De SER stelt een reeks maatregelen voor die mensen uitzicht biedt op meer zekerheid op het gebied van werk en inkomen. De VCP hecht veel waarde aan het uitgangspunt dat bij structureel werk in principe ook een arbeidsovereenkomst voor onbepaalde tijd hoort. Het is betekenisvol en belangrijk dat de SER dit nu uitspreekt, gekoppeld aan een duidelijke ambitie om constructies rond flex terug te dringen.

Voor de arbeidsmarkt van morgen is een proactieve arbeidsmarktinfrastructuur en leercultuur essentieel. De SER spreekt zich uit voor positief stimulerende (fiscale) prikkels om te scholen en te ontwikkelen, wanneer de werknemer eigen regie wil nemen. Ook wordt gepleit voor een verlaging de lasten op arbeid, waardoor het besteedbaar inkomen toeneemt. Met name de middengroepen moeten hiervan profiteren.

Het advies is een goede basis om een eind te maken aan de toenemende onzekerheid op gebied van werk en inkomen.

Het advies bevat een samenhangend pakket waarmee de politiek haar voordeel kan doen.

Er is veel werk verzet. Goed dat partijen er samen uitgekomen zijn. Veel dank aan het secretariaat en iedereen die bijgedragen heeft aan dit advies.

Reactie LTO-Nederland door de heer Van der Tak

De heer *Van der Tak* sluit zich graag aan bij de dankwoorden aan de collega's uit de raad en de SER-medewerkers. Met dit advies maakt de SER een groot verschil als het gaat van de richting voor het gewenste en noodzakelijke beleid van een nieuw kabinet voor Nederland. In het beleid staat de brede welvaart centraal, maar worden ook de nodige problemen geadresseerd. Met name wordt ook ingegaan op duurzaamheidsvraagstukken, die belangrijk zijn voor de land- en tuinbouw. Zijn achterban stemt graag in met de geadviseerde richting uit het advies.

Over een aantal punten denkt de achterban kritisch; deze noemt spreker dan ook voor vandaag maar met name ook voor meer scherpere in het verdere proces:

- Een deel van de achterban, zeker dat deel dat met seizoensarbeid heeft te maken, staat kritisch tegenover de grote stap die in het advies wordt gezet met betrekking tot de 9-maanden termijn van uitzendwerk, al erkent het advies seizoensarbeid als een bijzondere vorm van tijdelijk werk.
- Hoewel in het advies aandacht wordt besteed aan de positie van internationale werknemers in ook de land- en tuinbouw werd een scherper pleidooi gemist voor meer beleidsinzet door het Rijk en de gemeenten op huisvesting van deze groep.
- Wat de voorstellen voor verhoging van het WML betreft zal er in de uitwerking oog moeten zijn voor de consequenties voor de werkgeverslasten. Door de hogere kosten zal een deel van het werk mogelijk naar het buitenland worden verplaatst, waardoor baanverlies optreedt.

Reactie VNO-NCW MKB-Nederland door mevrouw Thijssen

Wegens de verhindering van de heer Vonhof brengt mevrouw *Thijssen* als werkgeverslid de reactie van VNO-NCW MKB-Nederland in.

Er is sprake van een bijzonder advies. Dit alleen al omdat het de SER voor het eerst in 15 jaar gelukt is aan de vooravond van een kabinetsformatie tot een advies over het sociaal-economische beleid op de middellange termijn te komen.

Het proces was niet altijd gemakkelijk in de afgelopen maanden. Daarom spreekt zij graag respect uit voor de rol en inbreng van de werknemersorganisaties en hun overleg met hun achterbannen. Maar ook naar de kroonleden. Niet in de laatste plaats voor hun geduld met sociale partners, maar ook voor hun niet-aflatende, ook inhoudelijke support.

Terecht benadrukte de heer Van der Veen dat het een breed advies is. Het gaat niet alleen over de arbeidsmarkt, al is hier veel aandacht naar uitgegaan. De heer Van der Veen noemde de publieke dienstverlening. Echter ook de oproep van de SER om meer te investeren in met name de grote transitie op het gebied van duurzaamheid, technologie en digitalisering is ongelooflijk belangrijk en wordt zeer gesteund door VNO-NCW MKB-Nederland. Verder adviseert de SER om ervoor te zorgen dat we het economisch herstel na corona niet in de knop breken met lastenverzwaringen en bezuinigingen.

Wat het arbeidsmarktdeel betreft heeft mevrouw Laagland haar vinger goed gelegd op van-werk-naar-werk. Ook de heer Fortuin is hierop ingegaan. Dit ziet spreekster als een nieuw element in de SER-advisering. In verband met de transitie wordt verwacht dat 1 tot 1,5 miljoen mensen in de komende jaren naar nieuw werk gebracht zullen moeten worden. Zowel voor de betrokken werknemers als voor de werkgevers in de zogenaamde tekortsectoren is dit extreem belangrijk.

VNO-NCW MKB-Nederland vindt dat de afspraken met betrekking tot de contractuele arbeidsrelaties in balans zijn. Aan de ene kant zet de SER een streep door een aantal onrechtvaardigheden op de arbeidsmarkt, met name als het gaat om flexwerk. Aan de andere kant stelt de SER voor de interne wendbaarheid te vergroten. Zoals de heer Van der Tak al tot uitdrukking heeft gebracht, is dit deel van het advies niet zonder slag of stoot door de achterban aanvaard. Bij een aantal branches bestaan zorgen over beperking van flexwerk, zeker in de hersteltijd na corona.

Zowel door het hoofdbestuur van MKB-Nederland en het bestuur van VNO-NCW is ingestemd met dit SER-advies. Zoals gezegd, zijn de werkgeversorganisaties blij dat het voor het eerst in 15 jaar gelukt is om aan de vooravond van een kabinetsformatie een mlt-advies uit te kunnen brengen, waarin een aantal belangrijke spijkers met koppen worden geslagen.

Graag dankt zij de SER-medewerkers voor hun inzet en ondersteuning.

Reacties van overige raadsleden

De *voorzitter* geeft graag gelegenheid aan de overige raadsleden voor hun reflecties.

De heer *Melkert* bevestigt dat een belangwekkend advies tot stand is gekomen. Juist op een moment dat de samenleving in de afgelopen anderhalf jaar door de coronacrisis in verwarring is gebracht over de vraag welk beleid daarna kan of moet worden gevoerd, geeft het advies richting.

Hij heeft twee aanvullende opmerkingen.

In de eerste plaats wordt met dit advies spanning op de tafel van de kabinetsinformatie gelegd, wanneer het wordt afgezet tegen het advies van de Studiegroep Begrotingsruimte. Van de zijde van DNB en CPB, die ook in de Studiegroep

zitting hebben, is vandaag een toelichting gegeven. Spreker respecteert hun pleidooi voor met name oog blijven houden voor het weer opbouwen van buffers. De context is echter wel veranderd in het licht van de noodzaak om te investeren in brede welvaart en klimaat en de schuivende Europese kaders, waardoor zeker landen als Duitsland en Nederland de opdracht krijgen om een meer stimulerend beleid te voeren. In het advies van de Studiegroep wordt wel ruimte gegeven voor het tijdelijk voortzetten van het conjuncturele herstelbeleid, maar worden structurele uitgavenverhogingen alleen in combinatie met gelijke ombuigingen toegestaan. Op dit punt is er een spanning met de voorstellen uit het mlt-advies van de SER. Hij hoopt dat de meer kwalitatieve richting van het SER-advies prevaleert in de afwegingen op de formatietafel.

In de tweede plaats constateert spreker dat de kraptes op de arbeidsmarkt investeringen in de weg kunnen zitten en bovendien extra kosten met zich kunnen brengen. Hij vraagt zich af of daarmee voldoende rekening is gehouden. De heer Elzinga verwees al naar de cao-tafels. In de ziekenhuissector zal het cao-overleg binnenkort beginnen, maar de 'handen van werkgevers zijn hier gebonden' vanwege de financiële kaders die hen zijn meegegeven. In ieder geval zal moeten worden geprobeerd tot afspraken te komen, die consistent zijn om met dit belangrijke mlt-advies aan de slag te kunnen gaan.

De heer *Henrar* is zich ervan bewust dat hij net een nieuw lid is, maar hecht eraan om namens de FME uit te spreken dat het mlt-advies 'doorbraak-beleid' bevat en in die zijn kan worden beschouwd als een mijlpaal. Hiervoor spreekt hij graag zijn complimenten uit. Alle betrokken partijen hebben tot taak het advies integraal over te nemen en dat cherrypicking wordt vermeden. Werkgevers- en werknemersorganisaties moeten achter dit akkoord blijven staan en maximaal druk blijven uitoefenen naar de politiek.

Ook spreker vindt het belangrijk om de werkgeverslasten neutraal te houden. De voorgestelde regeling, die een soort deeltijd-WW kan worden genoemd, is belangrijk om mensen bij een bedrijf te houden. Die regeling ziet hij als een eerste stap. Mogelijk moet een heroverweging plaatsvinden, wanneer een ongelijk speelveld ontstaat in verhouding met Duitsland met zijn zogenaamde *Kürzarbeit*. Zoals dit in de Tweede Kamer is besproken, is het belangrijk om de voorgestelde regeling nog een keer af te zetten tegen de voordelen van *Kürzarbeit*.

Bericht met dankwoord van Mariëtte Hamer

Vanuit het secretariaat wordt het volgende briefje van mevrouw Hamer voorgelezen:
 "Rotterdam, 12 mei 2021 - Beste leden van de Raad,
 Een raar moment om jullie dit briefje te schrijven. Ik heb net de biografie van Tinbergen in ontvangst mogen nemen en ga straks naar de Kamervoorzitter om de opdracht tot informateur in ontvangst te nemen. Toen ik in september 2014 in de snoepwinkel van de SER terecht kwam, met alle mooie onderwerpen die voorbijkwamen, hoopte ik dat het zou lukken onder mijn voorzitterschap weer een samenhangende visie in een mlt(-advies) te maken. Ik vond het dan ook erg jammer dat dat in 2017 net niet lukte. Op het moment dat ik dit schrijf, weet ik ook nog niet zeker of het deze keer wel gaat lukken. Wel heb ik - omdat we al zo ver zijn - heel goede hoop. Het zal ook een historisch mlt(-advies) zijn vanwege het onderdeel arbeidsmarkt en ik zal de komende dagen duimen dat het tot een afronding komt. Maar wat zou het dan jammer zijn als ik zelf niet bij de vaststelling kan zijn. Als informateur mag ik er dan ook niets over zeggen. Voor het geval het zover komt, schrijf ik jullie nu alvast dit briefje. Om jullie allemaal te bedanken. Maar ook een paar mensen in het bijzonder te noemen. Cees en Zakaria voor de vele avonden die we met zijn drieën doorbrachten om de contouren te bedenken; Piet, Nic, Sjaak en Jacco voor alle inbreng tijdens de onderhandelingsavonden; Tuur en Ingrid die soms samen letterlijk met mij de pen pakten; Romke en Evert die altijd bleven meedenken; alle leden van de commissies; de kroonleden voor al hun creatieve input in de commissies maar ook voor het geduld als je dan weer als geleding een poosje niets hoort. En via Jacqueline het hele SER-secretariaat dat meehielp. En natuurlijk het topteam Ton, Gerard en Ellen. Wat hebben jullie hard gewerkt!
 Ik laat het nu gerust in Romkes handen achter. Maar vraag aan Jacqueline dit briefje voor te lezen op de raad als het zover komt. Gefeliciteerd allemaal!!!!
 Hartelijke groet, Mariëtte".

Afronding bespreking, vaststelling advies

Het voorliggende advies wordt unaniem vastgesteld.

De *voorzitter* spreekt in aansluiting op het bericht van mevrouw Hamer nogmaals haar dank uit aan alle betrokkenen.

De heer *Nijpels* suggereert om in reactie op het briefje van mevrouw Hamer vanuit de SER een briefje naar haar te sturen met een dringende oproep om thans spoed te maken met de formatie.

De *voorzitter* stelt vast dat die oproep uit ons aller hart is gegrepen. Met het voorliggende SER-advies zou de formatie 'appeltje-eitje' kunnen zijn. Ook ligt er een aantal andere adviezen uit de polder op het gebied van wonen, mobiliteit en stikstof die zonder meer overgenomen zouden kunnen worden in een Regeerakkoord.

5. Vaststelling advies *Gelijke kansen in het onderwijs. Structureel investeren in kansengelijkheid voor iedereen (ontwerpadvis R/2978)*

De *voorzitter* wijst erop dat het voorliggende ontwerpadvis ter vaststelling voorligt. Het ontwerpadvis is voorbereid door een commissie onder voorzitterschap van mevrouw Hamer. Vanwege haar drukke werkzaamheden en werk als informateur heeft de heer Van Eijck vaak het voorzitterschap op zich genomen, waarvoor spreekster hem graag bedankt.

Een bijzonder woord van welkom aan mevrouw Moorman, wethouder Onderwijs, Armoede en Inburgering van de gemeente Amsterdam. Mevrouw Moorman heeft met de commissie van voorbereiding meegedacht en gereflecteerd op het advies in wording. Ook zij zal een inleiding houden.

Inleiding heer Van Eijck, vicevoorzitter van de commissie van voorbereiding

De heer *Van Eijck* merkt op dat de link tussen het belangrijke mlt-advies en het voorliggende advies groter is dan misschien gedacht. In het mlt-advies staat het brede welvaartsbegrip centraal, dat breder is dan alleen het arbeidsmarktdeel en in die breedte ook moet worden geïmplementeerd in de komende kabinetsperiode. Bij het advies over kansengelijkheid in het onderwijs gaat het om brede talentontwikkeling. Naarmate dat beter lukt, kan brede welvaart in de toekomst ook beter worden gegarandeerd.

In een welvarend land als Nederland zou het niet mogen uitmaken waar je wieg heeft gestaan voor de kansen die je krijgt in het onderwijs en op de arbeidsmarkt. Helaas is dat niet het geval. Dat weten we al langere tijd. Er zijn in de afgelopen tijd veel meer rapporten van onder meer de Onderwijsraad en de Onderwijsinspectie over dit onderwerp uitgebracht. Het blijft echter een uitermate hardnekkig probleem. Het is de SER gelukt om de problematiek vanuit een heel ander perspectief in ogenschouw te nemen, namelijk vanuit een integrale visie vanaf de geboorte tot het betreden van de arbeidsmarkt. Vanuit zijn samenstelling en taken hanteert de SER daarbij een sociaal-economisch perspectief. Met dank aan de werkgevers- en werknemersorganisaties en het onvolprezen secretariaat is het gelukt om met elkaar consensus te komen.

Geïnterpreteerd is wat de echte knelpunten zijn. Daarbij gaat het om de bekende knelpunten van te grote klassen, lerarentekorten e.d. Daaraan zijn in onderlinge samenhang adviezen verbonden om iedereen in de toekomst wel die maximale kansen te kunnen geven om zich te ontplooien, ieder vanuit zijn of haar eigen talent. De adviezen en voorstellen dragen een integraal karakter en zouden ook integraal moeten

worden overgenomen. Hoewel hieraan in de media al de nodige aandacht is gegeven, wil hij enkele adviezen en voorstellen in het bijzonder noemen.

In de eerste plaats moet je gelijke kansen niet nastreven door gelijke investeringen te plegen, een opvatting die nog vaak wordt gehuldigd. Neen, je moet extra stimulansen durven nemen in achterstandssituaties, bijvoorbeeld naar docenten om hen zicht te geven op de mechanismen achter kansengelijkheid en de vertaalslag naar de onderwijssituatie. Wanneer jongeren vanwege hun thuissituatie niet de hulp krijgen om het onderwijs goed te volgen of in coronatijd afstandsonderwijs te kunnen volgen, is extra steun nodig. Bijvoorbeeld door hen digitale leermiddelen ter beschikking te stellen of hen te helpen de taalachterstand in te lopen of hun rekenvaardigheden te stimuleren. Daarvoor is maatwerk nodig. Er moet goed worden geïnvesteerd in het onderwijs, maar dit moet ook op verantwoorde wijze plaatsvinden.

In de tweede plaats moet in Nederland op relatief jonge leeftijd een keuze worden gemaakt voor het voortgezet onderwijs. Ook internationaal gezien is 11-12 jaar eigenlijk heel erg jong. Eerdere adviezen hebben gepleit voor een brede brugklas. De commissie concludeert dat het verstandig is om jongeren iets langer de gelegenheid te geven zich te ontplooiën en hun talenten tot volle wasdom te laten komen door de keuze voor vervolgonderwijs bijvoorbeeld 1 jaar later te laten plaatsvinden.

Afrondend bepleit de heer Van Eijck om de implementatie van het advies en de verdere concretisering goed in de gaten te houden. Het is in algemene zin goed om na het uitbrengen van een advies af en toe 'het net op te halen', te bekijken wat er wel en niet goed loopt en tot bijsturing te komen.

Hij hoopt samen met werkgevers en werknemers en uiteraard het secretariaat een vervolgopdracht te kunnen invullen, omdat hij weet dat we er nog niet uit zijn. Onlangs is een advies over de jeugdzorg uitgegeven, het Jongerenplatform is actief. Jeugd blijft prominent op de agenda staan en dat moet ook, want zij vormen onze gezamenlijke toekomst. Er is ook weer een follow-up nodig richting gemeenteraadsverkiezingen.

Inleiding door mevrouw Moorman wethouder Onderwijs, Armoede en Inburgering gemeente Amsterdam

Mevrouw *Moorman* heeft inderdaad meegedacht aan het advies in wording. Zij is ongelofelijk blij dat het advies er nu ligt aan de vooravond van de formatie en het advies kan worden meegegeven aan een volgend kabinet.

Iedereen heeft tegenwoordig de mond vol van kansengelijkheid. Het is echter niet altijd even goed begrepen. Zoals de heer Van Eijck zojuist al aangaf, is er veel verwarring over kansengelijkheid als het gaat om investeren. Er is lang gedacht dat kansengelijkheid betekent dat je iedereen hetzelfde moet geven. Dat is het zeker niet, sterker dat versterkt de kansengelijkheid: degene die meer nodig heeft, krijgt dan eigenlijk niet genoeg en degene die al genoeg heeft, krijgt nog meer en vergroot daarmee zijn/haar voorsprong. De SER constateert in het voorliggende rapport dan ook scherp dat ons onderwijssysteem eerder een kansengelijkheidsversterker is dan een kansengelijkheidsversterker. Het zou natuurlijk precies andersom moeten zijn. Veel mensen denken dat Nederland een heel egalitair land is en dat iedereen gelijke kansen heeft. In de afgelopen jaren is de ongelijkheid echter alleen maar aan het toenemen. Daar moeten we echt iets aan doen.

Wat is kansengelijkheid dan wel? De heer Van Eijck wees er al terecht op dat talenten niet voldoende worden benut. Het advies is in die zin ook een belangrijk economisch advies. Immers, door meer kansengelijkheid te bieden, zorg je ervoor dat

mensen/jongeren hun talenten beter kunnen ontplooiën en zich daardoor beter kunnen inzetten voor onze samenleving en daarin ten dienste kunnen staan van ons allemaal. Probleem met kansengelijkheid is dat het een 'veelkoppig monster' is. Het waardevolle van het SER-advies is dat het niet op één element inzoomt maar op de hele levensloop van kinderen en jongeren, waarbij op verschillende momenten ofwel 'breukmomenten' de ongelijkheid kan toenemen en bovendien stapelt. Het beleid zal zich dan op al die verschillende momenten moeten richten.

Dit is heel herkenbaar in Amsterdam. Zij noemt drie problemen:

- Er zijn grote verschillen tussen de scholen in de stad. Al tijdens de coronacrisis zagen we dat sommige scholen uitstekend in staat zijn om de vertraging die in de leerontwikkeling werd opgelopen weer goed in te lopen. Andere scholen slaagden daarin geheel niet. Helaas hing dat ook vaak samen met wijken, waarin de sociaal-economische status (SES) van de bewoners lager was.
- De stad heeft een groot lerarentekort, maar er is sprake van een ongelijkheid in de spreiding over de stad. Met name in die wijken waar de beste leraren voor de klas zouden moeten staan, is vaak het tegenovergestelde het geval. In wijken als Zuidoost, Nieuw-West en Noord is het lerarentekort ca. drie maal hoger dan in andere wijken. Daarmee is de kans op goed onderwijs niet gelijk gespreid over de stad, want je hebt een goede leraar nodig om goed onderwijs te krijgen.
- In onder- en overadvisering is sprake van een structurele bias. Er is sprake van een disproportionele onderadvisering van kinderen van lageropgeleide ouders. Ook daarin hebben ze dus een kleinere kans om zichzelf en hun talenten volledig te ontwikkelen.

In Amsterdam is kansengelijkheid het belangrijkste speerpunt. Daarom doen we er ook veel aan op de verschillende gebieden om kansengelijkheid te bestrijden. Zij noemt enkele interventies:

- Bestrijding van kansengelijkheid begint heel vroeg. Het is goed dat dit ook in het advies wordt benoemd. Amsterdam kent bijvoorbeeld de spelinloop, de voorschool is vervroegd naar kinderen van 2 jaar voor 16 uur per week. Dat levert ook wat op. Leraren geven aan dat wanneer kinderen niet naar de voorschool zijn gegaan, dat al leidt tot een achterstand die vaak nog moeilijk in te halen is tijdens de basisschoolperiode.
- We investeren ongelijk. Precies zoals de heer Van Eijck net betoogde. Met een kansenaanpak investeren we met name in die scholen op die plaatsen waar de achterstanden het grootst zijn en kinderen meer nodig hebben. Die middelen worden dan bijvoorbeeld besteed aan extra taal- en/of rekenonderwijs en extra begeleiding.
- Amsterdam heeft ook een aanpak voor het lerarentekort, waarbij we ook weer ongelijk investeren. We geven bijvoorbeeld een bonus aan alle Amsterdamse leraren omdat het tekort in Amsterdam veel groter is dan in andere gebieden, maar leraren op plekken waar meer achterstand is en minder leraren zijn, ofwel ca. eenderde van de scholen, krijgen een driemaal hogere bonus. We hebben besloten ongelijk te belonen, omdat we ook zien dat er sprake is van een ongelijke taak van leraren. Leraren in die wijken moeten vaak harder werken omdat ze meer achterstanden moeten compenseren. Op die manier hebben we nu al meer gelijke spreiding van leraren over de stad gekregen. Dat neemt niet weg dat het lerarentekort nog steeds de grootste bedreiging is van het onderwijs.
- Ten slotte is een brede brugklas-bonus geïntroduceerd, waarbij we de overgang van basisonderwijs naar voortgezet onderwijs proberen te verbeteren en het selectiemoment uit te stellen. 11 jaar is een te vroeg selectiemoment, waarbij veel kinderen nog niet de mogelijkheid hebben gehad zich volledig te ontwikkelen. Bijvoorbeeld omdat ze bijvoorbeeld minder mee krijgen van thuis, de taal minder goed beheersen, er thuis minder begeleiding en ondersteuning is, omdat er

armoede is, maar ook omdat sommige kinderen ook laatbloeiërs zijn. Daarom geeft de gemeente een bonus aan scholen die het aandurven om een brede brugklas van vmbo tot vwo in te richten. Die bonus wordt besteed aan bijvoorbeeld kleinere klassen of betere begeleiding in de klas omdat je wilt dat alle kinderen binnen de klas op hun eigen niveau onderwijs krijgen en geen 'middenmoot-onderwijs'. In de praktijk werkt dit. Inmiddels hebben zeven scholen in Amsterdam deze bonus ontvangen.

Dit zijn voorbeelden van interventies die effect hebben c.q. die de kansengelijkheid versterken. Maar we doen dit nu alleen op gemeentelijk niveau. Dat is natuurlijk niet genoeg. De gemeente gaat niet over de lerarensalarissen, over het systeem. Al proberen we kleine aanpassingen in het systeem te realiseren met verleidingstechnieken, gemeenten hebben echt het Rijk nodig om uiteindelijk de kansengelijkheid te versterken.

Daarom is mevrouw Moorman ontzettend blij met dit rapport, zeker op dit moment. Met het Nationaal Programma Onderwijs investeert de regering fors in het onderwijs. Maar het is een tijdelijke investering en uiteindelijk zijn structurele aanpassingen en structurele investeringen noodzakelijk om ervoor te zorgen dat de kansengelijkheid echt wordt versterkt. Dat is uiteindelijk ten dienste van ons allemaal.

Mevrouw Moorman is in die zin heel benieuwd wat het advies teweeg gaat brengen, in eerste instantie bij de raad zelf en natuurlijk ook bij de politiek en de samenleving.

De *voorzitter* dankt mevrouw Moorman voor haar inspirerende reflectie op het advies.

Inleiding vanuit werknemers door de heer Van Weegberg

De heer *Van Weegberg* dankt de heer Van Eijck en mevrouw Moorman voor hun inleidingen.

Vakbonden horen iedere dag de verhalen over ongelijke kansen. In de afgelopen twee jaar was hij voorzitter van FNV Young & United en toen al kwam hij veel voorbeelden tegen van ongelijke kansen. Jongeren die de stap niet maken van mbo naar hbo vanwege het leenstelsel, jongeren die bij stages en sollicitaties te maken krijgen met discriminatie, jongeren die in uitzichtloze flexbaantjes werken en niet kunnen bouwen aan hun toekomst. Ook in zijn nieuwe rol als lid van het dagelijks bestuur van de FNV brandt het vuur om te werken aan een samenleving die is gebaseerd op gelijkwaardigheid.

Dat gelijkheidsideaal is breed gedeeld in Nederland. Toch is de plek van je wieg vaak heel bepalend en de coronacrisis vergroot die ongelijkheid nog eens. Voor bepaalde groepen kinderen jongeren is er sprake van stapeling van risico's. De term 'giftige cocktail' uit de SER-verkenning *Hoge verwachtingen* is tragisch genoeg inmiddels befaamd. Jongeren komen vaak terecht in onzekere banen met weinig ontwikkelperspectief en rollen van het ene flexbaantje naar het andere. Zo maken ze een valse start.

Hij vond de uitspraak van mevrouw Moorman mooi dat gelijkheid niet betekent dat iedereen hetzelfde moet krijgen, maar dat eenieder dat moet worden gegeven om te kunnen floreren. Daarom is de vakbeweging ook blij met dit advies. Het advies geeft een uitgebreide analyse van de oorzaken en knelpunten en komt ook met aanbevelingen om de gelijke kansen in het onderwijs en op de arbeidsmarkt te versterken.

Hij licht drie aanbevelingen uit het advies die belangrijk zijn voor de vakbeweging:

- Kleinere klassen. Daar wordt al langere tijd gepleit, maar dit is cruciaal om een betere onderwijskwaliteit te bereiken voor leerlingen en studenten.
- Betere arbeidsvoorwaarden voor het onderwijspersoneel. Zolang het personeelstekort niet wordt opgelost, zijn veel maatregelen om kansengelijkheid

te bevorderen los zand. Die maatregelen hebben pas echt effect als er voldoende en goed gekwalificeerd onderwijspersoneel is met fatsoenlijke contracten die ook zekerheid bieden, zodat het vak uiteindelijk aantrekkelijker wordt en ieder kind en jongere het onderwijs kan worden geboden die het nodig heeft.

- Meer financiële ruimte voor jongeren. Zojuist heeft hij aangegeven dat in de doorstroom van mbo naar hbo sprake is van een afname wegens leenaversie en hoge studiekosten. Daarom is hij blij dat het advies ook aanbeveelt om de financiële belemmeringen voor jongeren te verminderen, zoals geen of onvoldoende stagevergoeding en het leenstelsel.

Daarnaast heeft de vakbeweging zich in dit advies hard gemaakt voor maatregelen die gelijke kansen op de arbeidsmarkt verbeteren. Discriminatie bij stages en sollicitaties en andere situaties op de arbeidsmarkt is een veelvoorkomend en hardnekkig probleem. Het advies bevat waardevolle aanbevelingen om dit probleem aan te pakken. Belangrijk is dat het niet bij aanbevelingen blijft, maar dat echt wordt omgezet in concrete actie. Daarvoor is het ook hoog tijd. Want iedere jongere heeft recht op gelijke kansen en toegang tot een baan met ontwikkelperspectief. Daarom moeten organisaties inclusief worden, niet alleen in hun werving en selectie, maar juist ook daarna.

Tot slot, de aanpak van kansen ongelijk mag niet afhankelijk zijn van een project hier en het programmaatje daar. Er zijn structurele veranderingen nodig. De vakbeweging is blij met de extra middelen uit het Nationaal Programma Onderwijs om de onderwijsachterstanden van de coronaperiode in te lopen. Keerzijde dat het tijdelijk geld is en ook deels uit de onderwijsbegroting blijkt te komen, dus een sigaar uit eigen doos. De vakbeweging blijft onvermoeid hameren op structurele investeringen in alle sectoren van het onderwijs en voor een sterkere rol van docenten bij de besteding en vormgeving hiervan, omdat juist zij weten wat er nodig is voor goed onderwijs.

Inleiding vanuit werkgevers door de heer Kaanen¹

In verband met de verhindering van de heer De Leeuw brengt de heer *Kaanen* met veel plezier de reactie van werkgevers in.

Ook werkgevers kunnen instemmen met dit ontwerpadvies. Ook zij vinden het van groot belang voor de maatschappij en voor de arbeidsmarkt dat alle jongeren het beste uit zichzelf kunnen halen, zich goed kunnen ontplooiën, goede startkansen hebben en ze ook een bijdrage kunnen leveren aan onze samenleving. Hij wil vijf punten onderstrepen, die overigens voor een deel al aan de orde zijn gekomen:

In de eerste plaats grijpt hij terug op de werkgeversvisie *Ondernemen voor een brede welvaart*. Een inclusieve samenleving wordt hierin één van de pijlers van brede welvaart genoemd. Gelijke kansen zijn dus essentieel. Maar een inclusieve samenleving betekent dat iedereen mee kan doen en dat iedereen die gelijke kansen heeft deze benut, maar ook dat iedereen moet meedoen. Gelijke kansen om je talenten te ontplooiën en om daarmee ook mee te werken aan en mee te delen in de brede welvaart.

Het funderend onderwijs is buitengewoon bepalend in het geven van gelijke kansen aan alle kinderen voor een rooskleurige toekomst. Eerder is al geconstateerd, dat een deel van die kinderen op achterstand komen. De kwaliteit van het onderwijs is dus bepalend voor het uiteindelijke niveau dat de kinderen zullen bereiken. Het is dus echt van belang dat de investeringen één op één gekoppeld worden aan voldoende docenten, aan een verbetering van de kwaliteit van docenten en van het management van scholen.

---

¹ Deze inleiding is gehouden na de discussie met de overige raadsleden, maar is verplaatst vanwege een logische volgorde.

Werkgevers denken dat die combinatie en het werken aan kwaliteit juist het verschil gaat maken op het gebied dat die gelijke kansen er ook daadwerkelijk gaan komen.

In vergelijking met andere OECD-landen wordt in Nederland minder dan de andere landen gekozen voor opleidingen voor exacte of technische vakken, terwijl daar juist kansen liggen. Werkgevers onderstrepen dat jonge mensen moeten worden verleid tot het kiezen van een opleiding waar ook baanzekerheid is. Die baanzekerheid vind je in de techniek en in de zorg. Dat betekent dat we het onderwijsaanbod verder moeten aanpassen op de vraag, zoals die voor de korte termijn bekend is. Ook voor de lange termijn is juist in de twee genoemde sectoren veel vraag naar arbeid.

Ook werkgevers vragen aandacht voor taal en rekenen en voor de achterstanden die er op dit moment zijn. Die achterstanden zullen we moeten doorbreken, omdat je anders onvoldoende gekwalificeerd bent voor het vervolgonderwijs.

Tot slot. Voor jonge kinderen die wel op hun 12^e jaar weten welke richting ze uit willen, bijvoorbeeld een keuze voor het beroepsonderwijs, moet die mogelijkheid er blijven. Het moet niet zo zijn dat die opleiding pas enkele jaren later kan worden gevolgd.

Reacties overige raadsleden en verdere gedachteswisseling

De heer *Nijpels* heeft het ontwerpadvies met veel genoegen gelezen. Met het advies kan een belangrijke impuls worden gegeven aan de discussie over hoe 'die verdomde' achterstanden in het onderwijs kunnen worden aangepakt. Complimenten daarvoor. Hij luistert altijd met genoegen naar mevrouw *Moorman*, wethouder, in zijn mooie stad Amsterdam, omdat zij de complexe problematiek in het onderwijs beeldend weet te verwoorden en ook laat zien dat een gemeente ook zelf zaken in beweging kan brengen en initiatieven kan nemen.

De heer *Nijpels* memoreert dat de discussie in het verleden over de zgn. middenschool tot rabiante verhoudingen tussen de grote politieke partijen leidde. Gelukkig wordt de discussie over de vraag of een brede start voor jongeren in het onderwijs wenselijk is inmiddels genuanceerder gevoerd. Meer principieel vraagt hij zich echter af waarom we kinderen het basisonderwijs laten verlaten terwijl ca. 30-40 procent van hen niet het basisoniveau voor lezen en rekenen haalt. Deze kinderen beginnen in het voortgezet onderwijs dan al met een hele grote achterstand, die bijna niet is in te lopen. Waarom kunnen we niet met elkaar afspreken dat kinderen net zo lang op de basisschool blijven totdat wel zij een basisoniveau halen? Wanneer dit om objectieve redenen niet mogelijk is, kan er uiteraard anders worden gehandeld.

Mevrouw *Moorman* merkt op dat een pleidooi voor een bredere brugklas niet de middenschool van 50 jaar geleden betreft. Er is inmiddels veel bijgeleerd en ook in het buitenland is er al veel veranderd.

Zelf vindt zij Denemarken een interessante casus. Eind jaren '80 van de vorige eeuw besloot Denemarken de selectieleeftijd te verlagen. Daardoor is niet alleen de leerlingprestaties dus de kwaliteit van het onderwijs omhooggegaan maar is ook de ongelijkheid vermindert. De leercurve van Deense kinderen is interessant: op 9-jarige leeftijd hebben zij een grote achterstand op Nederlandse kinderen, op 15-jarige leeftijd hebben ze een ongelofelijke voorsprong. Deense kinderen krijgen meer tijd om zich te ontwikkelen en dit wordt ook meer gestimuleerd. Het keuzemoment in Nederland op 11-jarige leeftijd is echt heel vroeg en dat verklaart ook de grote verschillen. Het is een wedstrijd geworden en de bijlesindustrie is de afgelopen decennia totaal ontploft. Ouders die het zich kunnen permitteren kiezen voor bijles. Zo moet het natuurlijk niet zijn.

Dit hangt ook weer samen met kwantitatieve en kwalitatieve tekorten aan leraren. Een kwantitatief tekort zwengelt ook een kwalitatief tekort aan: je kan minder goede leraren niet ontslaan omdat ze keihard nodig zijn.

Een stelselwijziging vergt goede voorbereidende besprekingen en er zal ook gebruik moeten worden gemaakt van lessen uit het buitenland. Op termijn zou het volgens spreekster verstandig zijn de selectieleeftijd te verlagen, zowel om de schoolprestaties te verbeteren als om kansenongelijkheid te bestrijden. Maar welke stelselwijziging ook aan de orde is, eerst moet het lerarentekort worden opgelost. Voldoende en goede leraren zijn immers een belangrijke voorwaarde om tot andere stappen te komen.

Zij sluit zich bij de heer Nijpels aan dat het onacceptabel is dat zo'n grote groep kinderen die de basisschoolverlaten niet voldoet aan een basisoniveau van taal en rekenen. Blijkbaar accepteren we in Nederland ook dat een kwart van de 15-jarigen op dit moment functioneel laaggeletterd is. In een welvarend land als Nederland is dit ongehoord.

Dat heeft wel te maken met het feit dat wij kinderen op jonge leeftijd door de basisschool 'jagen'. Een aantal kinderen redt dat, al dan niet met gebruikmaking van hulp van hun ouders of bijles. Andere kinderen redden het niet en dan laten we ze toch van de basisschool gaan. De kwaliteit van het onderwijs zal omhoog moeten gaan, maar daarvoor zijn ook weer de goede leraren nodig, wat investeringen in hun opleiding en hun salaris vergt.

De PABO is nu niet de opleiding voor jongeren die de beste presteerders op de middelbare school zijn. In een land als Finland mag je alleen naar de academische PABO-opleiding wanneer je tot de top 25 procent van je klas behoorde en dan is de opleiding bovendien nog eens gratis. De opleiding van onze militairen is wel gratis, die van onze leraren niet.

De heer *Nijpels* merkt op dat de Commissie Dijsselbloem een hard oordeel had over de onderwijsvernieuwingen in over de onderwijsvernieuwingen van het voortgezet onderwijs in de jaren negentig: de basisvorming, de tweede fase en het vmbo. Wat zou de heer Dijsselbloem van het voorliggende SER-advies vinden?

Mevrouw *Moorman* memoreert dat de Commissie Dijsselbloem bepleitte dat het onderwijs zich weer echt met onderwijs moest gaan bezighouden. Daartoe moet het onderwijs dan ook in staat worden gesteld.

Vooraf de investeringen in het basisonderwijs lopen volgens onder meer onderzoek van McKinsey en de rapporten *Brede maatschappelijke heroverwegingen* het sterkst achter in vergelijking met andere Westerse landen. Ook onze leraren van het basisonderwijs geven wij een veel lager salaris dan in ons omringende landen. Zij verwondert zich hier al jaren over, omdat we onze kinderen het belangrijkste vinden, hen 30 uur per week in handen geven van een leraar maar niet bereid zijn daar een goed salaris voor te geven, zodat de kinderen ook echt goede toekomstkansen hebben.

De *voorzitter* vindt het ongelooflijk dat bij bijna ieder onderwerp Denemarken significant beter presteert dan Nederland. Of het nu over de arbeidsmarkt, het onderwijs, het investeren in duurzaamheid ook ten behoeve van een duurzaam verdienvermogen of de aanpak van de coronacrisis gaat. Zij is benieuwd voor welk volgend onderwerp Denemarken het beter doet dan Nederland. Dat is bijzonder en de vraag rijst hoe moeilijk het is om het Deense beleid te kopiëren.

De heer *Van Woerkom* wijst erop dat we in Nederland het Deense beleid op het gebied van immigratie liever niet overnemen. In algemene zin zouden we ons moeten laten inspireren door goede voorbeelden uit het buitenland, maar ze niet klakkeloos moeten overnemen.

De *voorzitter* sluit zich erbij aan dat dit laatste zeker niet over de hele breedte wenselijk is. Voor best practises zou zij echter willen uitgaan van de regel 'Beter goed gejat dan slecht bedacht'.

Afronding bespreking, vaststelling ontwerpadvies

In verband met de tijd rondt de *voorzitter* de bespreking van dit agendapunt af.

Ook het voorliggende ontwerpadvies wordt (unaniem) vastgesteld.

De *voorzitter* dankt de commissie van voorbereiding en het secretariaat voor de inzet.

6. Actualiteiten

De *voorzitter* memoreert dat eerder in de vergadering stil is gestaan bij de kabinetsformatie. De media verstrekken daarover voldoende informatie.

Ook de coronacrisis houdt ons nog bezig. We zijn blij dat steeds meer beperkende maatregelen worden losgelaten. Met minister De Jonge wordt overleg gepleegd over het voorkomen van beperkende maatregelen of zelfs lockdowns komend najaar en de komende winter. Binnen VWS wordt goed nagedacht over adequate antwoorden. Spreekster hoopt dat die toereikend zullen zijn.

7. Rondvraag en sluiting

Van de rondvraag wordt geen gebruik gemaakt.

De vergadering wordt om ca. 12.00 uur beëindigd.